

Redactioneel

Op dit moment is *postmodernisme* de absolute tophit, zowel in academische discussies als in de wereld van kunst, cultuur en journalistiek. Tot voor kort bleef het postmodernisme beperkt tot terreinen als de architectuur en de moderne literatuur, maar via o.a. filosofen als Lyotard en (als fervente anti-postmodernist) Habermas is het postmodernisme inmiddels tot filosofische stroming uitgeroepen. Het woord zelf zegt het al: het postmodernisme komt *na het modernisme*. Het heeft daarmee dezelfde breedheid, dezelfde algemene kulturele lading: modernisme en postmodernisme zijn posities of stromingen, die uitgaande van een algemene diagnose van de actuele kulturele situatie tot zekere programmatiese keuzes komen. Op grond van die breedheid onttrekt het (post)modernisme zich aan een indeling in termen van politiek, wetenschap of kunst. Dit debat tussen modernisten en postmodernisten, met als belangrijke vertegenwoordigers Habermas en Derrida, loopt als een rode draad door de verschillende bijdragen aan dit 22e nummer van *Krisis*.

Het artikel van *Rudi Laermans* introduceert de problematiek aan de hand van een kritische bespreking van de tot nu toe meest omvattende en zwaarwegende bijdrage van filosofische zijde aan de discussie: Habermas' *Der philosophische Diskurs der Moderne*, waarin de jongste telg van de Kritische Theorie zich expliciet waagt aan een evaluatie van de franse rationaliteitskritiek van o.a. Bataille, Derrida en Foucault. Habermas verwijst deze nietzscheaanse critici van Rede en Subjekt, dat zij op oneigenlijke wijze de moderne rationaliteit over boord gooien en breken met wat Habermas het projekt van de moderniteit (van verlichting en emancipatie) noemt. Laermans gaat uitgebreid in op Habermas' argumentatie, vooral met betrekking tot Derrida en Foucault. Hij bespeurt vele juiste punten van kritiek maar evenzovele eenzijdigheden. Bovendien plaatst hij intussen de nodige kanttekeningen bij Habermas' eigen poging het projekt van de moderniteit te vernieuwen en te verbreden middels zijn theorie van het kommunikatieve handelen.

René Boomkens voert naar aanleiding van een aantal recente nederlandse publikaties rond modernisme en postmodernisme argumenten aan voor de stelling dat het hele debat uitzichtloos en misschien zelfs zinloos is. Hij keert zich met name tegen de postmodernisten, die hij een halfslachtig en verhuld voort-

zetten van een onhoudbare positie als 'avantgarde' verwijt. Tevens lokaliseert hij de eigenlijke steen des aanstoots in het debat in de rol van moderne massamedia, van massakultuur en massakonsumptie.

Rondom deze artikelen zijn drie andere bijdragen geplaatst waarin we (post)modernisten 'aan het werk' zien met betrekking tot konkrete filosofiese, politieke en kulturele kwesties. Een gesprek dat *Veronica Vasterling* in de VS voerde met de franse filosoof *Jacques Derrida* resulteerde in 'Une carte postale de l'Amerique, interview met Derrida'. Achtergrond van haar vragen vormt de relatie van het werk van Derrida met Heidegger's teksten. Door beide filosofen wordt het 'differentiedenken' ingezet tegen de dominante ekonomie van het westerse denken dat een eerste of laatste 'zijnde' of 'waarheid' beoogt.

Allereerst spitst Vasterling Derrida's kritiek op het westerse denken toe in de vraag naar de implicaties ervan voor de stijl en methode van filosoferen. Vervolgens komt het kernprobleem in Derrida's lezing van Heidegger aan de orde, namelijk de verhouding tussen ontologische en seksuele differentie. Derrida interpreteert Heidegger's 'neutralisatie-geste' als niet gericht tegen de seksualiteit op zich, maar tegen de seksuele differentie als dualiteit. Tenslotte gaat het interview in op de relatie tussen (m.n. komputer)techniek en taal. Derrida deelt op dit punt Heidegger's pessimistische apokalyptische visie op de moderne techniek niet. Zijns inziens is de taal altijd al door techniek aangeraakt.

Aan de modernistische kant van het debat vinden we *Jürgen Habermas*, met een artikel over burgerlijke ongehoorzaamheid. Aan zijn theorie van het kommunikatieve handelen ontleent hij gezichtspunten en criteria die het hem mogelijk maken ook deze problematiek op haar rationaliteit te toetsen. Habermas verdedigt de stelling dat burgerlijke ongehoorzaamheid een onmisbaar element vormt van een volwassen politieke kultuur. Burgerlijke ongehoorzaamheid is - aldus de ondertitel van het artikel - een 'toetssteen voor een demokratiese rechtsstaat'. Naast deze principiële kwestie gaat Habermas ook in op de konkrete vraag of burgerlijke ongehoorzaamheid een aanvaardbaar aktiemiddel is in de strijd tegen de stationering van kernraketten. Bij zijn antwoord op die vraag betreft hij de argumenten van de bekende vredesaktivist en SPD-politikus Erhard Eppeler en zet hij, mét Claus Offe, de nodige vraagtekens bij het funktioneren van de meerderheidsregel in dit soort kruciale kwesties.

Als introductie op het artikel geven *Uta Schützendorf* en *Josef Keulartz* een korte samenvatting van de nederlandse diskussie over burgerlijke ongehoorzaamheid en signaleren zij de bangheid en braafheid waarmee dit aktiemiddel in (m.n. het parlementair-)linkse kamp benaderd wordt.

IJslandse kunst, duitse filosofie en een nederlandse gedicht

vormen de niet-alledaagse ingrediënten van *Jos de Muls* 'Bevroren metaforen'. Deze drie ingrediënten worden door de auteur met elkaar in verband gebracht via hun verhouding tot de *metafoor*. Enkele teksten van Nietzsche, twee kunstwerken van Sigurdur Gudmundsson en een gedicht van Peter Delpeut hebben met elkaar gemeen, dat zij niet alleen zélf sterk metafories van aard zijn, maar dat zij tevens reflektieren over de metafoor. Hun visie op de metafoor staat lijnrecht tegenover de in de platoonse metafysika wortelende metafoor-opvattingen. Zij pleiten voor een herstel van de plaats van de kunst 'in de ruimte van het weten'. Daarmee bevinden ze zich overduidelijk in postmodern vaarwater, waarin immers de door modernisten veronderstelde kloof tussen kennis en kunst sterk gerelativeerd, zo niet gedicht, wordt.

Eén ding is zeker: deze artikelen zullen zeker niet het laatste woord vormen in het debat tussen modernisten en postmodernisten. (In dit verband willen we verwijzen naar het Crea-project 'Afscheid van de rationaliteit?'; zie de aankondiging elders in dit nummer.) De bedoeling van de redactie is in komende nummers de discussie verder voort te zetten langs de hier uitgezette lijnen. Dat wil zeggen dat naast de theoreties-filosofiese problematiek ook de praktische (wetenschappelijke, politieke of kulturele) betekenis van de verschillende posities een belangrijk onderwerp van discussie zal zijn.

We sluiten dit nummer van *Krisis* af met een bijdrage van *Janny Vorstenbosch*. Zij signaleert het 'Zesde jaarboek voor vrouwen-geschiedenis', dat handelt over de eerste feministiese golf. Last but not least bevat ook het kolofon enkele wijzigingen. Om te beginnen de eerste aanzetten tot de oprichting van een belgiese *Krisis*-werkgroep over het onderwerp 'kritiese maatschappijtheorie'. En tenslotte: *Peter van den Besselaar* heeft, na ruim vijf jaar van actieve betrokkenheid bij *Krisis*, de redactie verlaten; zijn plaats is inmiddels ingenomen door *Guus Meershoek*.